

Urbani fenomeni – muzejske perspektive CE, ki jo je od 2005 do 2014 vodila, in obsežnega anketnega vprašalnika, v izpolnjevanje katerega je povabila devet velikih slovenskih muzejev. Gradivo je podrobno in analitično natančno obdelala ter tako dobila tudi izjemno natančno in raziskovalno neoporečno sliko slovenske muzejske scene, kar je zagotovo tudi eden najpomembnejših znanstvenih prispevkov monografije. Prav tu uporaba klasične etnografske metode – neusmerjenega intervjuja, ki se spogleduje tudi z metodo etnografskega opazovanja z udeležbo v muzejih, k obsežni beri novih muzeoloških in muzejskih razmislekov in spoznanj v monografiji prispeva še posebno prepričljivost in znanstveno odličnost.

Ob koncu ocene naj zapišem še nekaj svojih misli o pomenu monografije Tanje Roženberger za slovensko muzeologijo in (etnološko) muzejsko prakso. Analize tovrstnih muzejskih projektov, konceptov in praks so avtorici kot raziskovalki, zagotovo pa seveda tudi kot uporabnici aplikativnih rezultatov – tj. direktorici dveh zelo uspešnih in inovativnih muzejev, odpirale vedno nove plasti razumevanja in poglobljenega poznavanja opazovanih muzejskih praks tako pri nas kot v tujini. Šele njeno tako poglobljeno poznavanje in povezovanje teoretskega okvira in muzejskih praks, ki se jih je lotevala, se je lahko izrazilo tudi na aplikativni ravni in tako zanjo kot za »njene muzeje« predstavljalo najboljšo pot do zaželenih in zahtevanih sprememb v (evropskih in naših) muzejih 21. stoletja ter ključ in recept za njeno uspešno muzejsko delo. Prav opisi njenih branj in spozna(va)nj dobrih muzejskih praks pri nas in v tujini, poti do spoznanj o novih družbenih vlogah (etnoloških in mestnih) muzejev, o družbeni odgovornosti do muzejskih (ne)obiskovalcev pa so verjetno najpomembnejši znanstveni in hkrati tudi izjemno aplikativni rezultat njene monografije, ki je poslej dostopen tudi vsem njenim bralcem. To pa je pomemben korak k razumevanju logike in prakse pomembnega segmenta muzejskega dela, hkrati pa tudi poziv k ponovnemu (in nenehnemu) razmisleku o novih muzejskih paradigmah – novih in sodobnih muzejskih trendih skozi muzeološka – menedžerska očala. Rezultati monografije so/bodo pomembni ne samo za etnološko in antropološko znanost kot disciplino, ki deluje (tudi) v muzejih, ampak tudi za vse stroke oz. discipline, ki delujejo v muzejih, in seveda za muzeologijo oz. širše za heritologijo.

325

Jože Hudales

Anja Mlakar: *Skrivnostni tujec in demonski sovražnik: Drugi in drugost v slovenski slovstveni folklori.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019, 240 str.

V času, ko so vprašanja in problemi povezani s prihodi tujcev še kako aktualni in burijo mednarodno javnost, je izšla knjiga dr. Anje Mlakar o tujcih in drugosti v slovenski slovstveni folklori in izročilu. Študija avtorice združuje tako folkloristične kot arheološke in zgodovinske metode in se osredinja predvsem na preteklost oz. zgodovinske vdore in priseljevanja tujcev.

Monografija prinaša teoretski pregled dosedanjih raziskav konceptualizacije drugosti v preteklosti in danes in se po širšem pregledu podrobneje posveti predvsem folklorističnim pristopom k tej tematiki. Z vidika evrocentrizma oz. evropske kulture je bila osnovna značilnost drugosti inferiornost, ideja inferiornosti je bila včasih že tako vseobsegajoča, da je opozicija Mi – Drugi lahko pomenila celo nasprotje med človeškim in nečloveškim. V teoretskih poglavjih avtorica obravnava raziskave drugosti z različnih vidikov, od filozofskih do psiholoških, ker pa je tematika drugosti tako neskončno raznolika, se je v svoji knjigi omejila zgolj na en vidik drugosti, in sicer na drugost, konstruirano na podlagi etničnih razlik. Podrobneje je predstavila dosedanje raziskave v folkloristiki, predvsem koncept *identitete* in *drugosti* in pri tem predstavila poglede številnih pomembnih raziskovalcev na tem področju, od Richarda Baumana, Alana Dundesa, Thomasa H. Eriksena, Eve Krekovičove, Olge Belove, Lecha Mróza, Petra Narváeza, Carmen Blacker, do Johna Lindowa in Véronique Champion-Vincent.

Izbrane primere Drugih iz slovenske folklore avtorica umešča v širši mednarodni okvir s folklorističnega, antropološkega in zgodovinskega zornega kota in postavlja v središče pozornosti koncepte drugosti, Tujca in Drugega, kot se manifestirajo v pripovedih in izročilu na slovenskem ozemlju v preteklosti ali pa so prisotni danes. Avtorica je knjigo razdelila v tri dele, v prvem raziskuje »zgodovinske Druge«, v drugem »večne Druge« in v tretjem »aktualne Druge«, kot je poimenovala posamezne skupine Drugih v slovstveni folklori.

V prvem sklopu so predstavljeni osmanski Turki, Napoleonovi Francozi in Huni, kot jih prikazuje izročilo; pri čemer je zelo pomembno, da je avtorica v zgodbah o njih iskala tudi sledove zgodovinske resničnosti, predvsem pa predstave ljudi, ki v pripovedih slikajo tujce pogosto kot nevarne, nevredne zaupanja in včasih celo kot demone, ki bodo naš svet spremenili v kaos, oz. bodo ogrožali naša življenja in obstoj. Tovrstne zgodbe se pogosto nanašajo na dramatične dogodke v zgodovini naroda in pripovedujejo o vdorih, napadih in ugrabitvah ter odražajo preplet zgodovinskih dejstev in arhetipskih predstav o nevarnih tujcih na katere so vplivali različni ideološki vplivi in spremembe v družbi. Avtorica ugotavlja, da se te zgodovinske povedke zelo pogosto nanašajo na konkretne prostorske točke, ki se kažejo kot materialni opomniki skupnosti na njeno preteklost, kar je eden od temeljev za izgradnjo skupne identitete. V tem smislu ljudje tudi razna arheološka najdišča, npr. ruševine, razlagajo kot ostanke napada katerega od barbarskih ljudstev, čeprav v tem ni nobene zgodovinske podlage, kar pa za skupnost pravzaprav sploh ni pomembno.

Naslednji sklop, posvečen t. i. »večnim Drugim«, vključuje pripovedno izročilo povezano z Romi in Judi, ki so predstavljali na slovenskem območju pogosto omenjane tujce. Za oboje je značilno izredno veliko stereotipov, ki so mednarodni in ki odražajo izkušnje, do katerih je slovensko prebivalstvo prišlo bodisi z dejanskimi stiki z njimi bodisi z zgodbami in govoricami, ki so jih slišali od drugih; predvsem pa se kaže v tovrstnih pripovedih strah, nepoznavanje in napačna interpretacija videnega in slišaneega. Vse to je povzročilo veliko stigmatizacijo teh etničnih skupin, kar se kaže tudi v pripovednem in pesemskem izročilu o njih.

Med t. i. aktualnimi Drugimi, ki so obravnavani v tretjem sklopu, so predstavljeni priseljenci oz. tujci iz drugih držav in delov sveta, ki prihajajo še danes. Tudi pri njih se kaže velika mera stereotipiziranja in generaliziranja. Tistim, ki so jih ljudje dojemali kot Druge, se je že od nekdaj pripisovalo deviantne prakse in nasilnost. Avtorica je obravnavala le nekaj primerov sodobnih povedk o njih, vendar pa tudi sama poudarja, da je tematika, ki se nanaša na tujce, ki prihajajo v današnjem času na področje Slovenije, zelo aktualna, stalno prisotna tudi v medijih in je predmet raziskav različnih strok, zato bi bila v prihodnje dobrodošla širša in podrobnejša raziskava tudi z vidika folkloristike, saj se sama tej temi ni utegnila posvetiti podrobneje.

V zgodbah o tujcih je avtorica iskala tudi sledove zgodovinske resničnosti, predvsem pa nezavedne psihološke mehanizme, ki ženejo ljudi k temu, da tujce pogosto dojemajo kot nevarne, nevredne zaupanja in včasih celo kot demone, ki bodo Naš svet spremenili v kaos oz. bodo ogrožali naša življenja in obstoj. Kot ugotavlja Anja Mlakar, imajo tovrstni pogledi in stigmatiziranje tujcev zelo dolgo preteklost in značilno je, da se določene predstave o tujcih lahko ohranjajo stoletja, celo tisočletja, le da se aktualizirajo in prilagajajo trenutni realnosti. Drugost sama po sebi je povezana z identiteto oz. z njeno izgradnjo, strah pred Drugimi pa je, lahko bi rekli, vgrajen v nas.

327

Pripovedi o tujcih so večinoma močno vpete v fizični prostor in kot materializirani opomniki na njeno preteklost krepijo identitetno pripadnost predstavnikov skupnosti. Prikaz zgodovinskih agresorjev v slovenskem izročilu je seveda nekoliko drugačen od prikaza Judov in Romov, s katerimi so bili prebivalci slovenskega ozemlja v povsem drugačnem stiku. Podobno velja tudi za novodobne tujce, ki jih tvorijo priseljenci iz drugih držav, za vse pa je značilno tipiziranje, generaliziranje ter projiciranje strahov in fantazij na Druge.

Pomemben prispevek te knjige je tudi odkrivanje razmerja med povedkami, njihovo materializacijo v prostoru in znotraj tega prostora arheološkim najdiščem ter kolektivnim spominom in pripovednim izročilom.

Namen knjige je bil med drugim tudi predstaviti čim širši teoretični kontekst drugosti v folklori, ki bi bil lahko koristen pri raziskavah še ostalih tujcev oz. ljudi, ki so bili ali pa so danes razumljeni kot Drugi.

Knjiga vsekakor predstavlja pomemben premik na področju raziskovanja drugosti v slovstveni folklori, še posebej z vidika etnično-zgodovinskega razlikovanja med Nami in Drugimi. Obenem pa prinaša temeljit pregled nad tovrstnim slovenskim slovstvenim izročilom in analizira različne vsebine, žanre in motiviko, ki jih tovrstno gradivo ohranja ali prinaša.

Monika Kropelj Telban
